

7. Єдиний звіт кримінальних правопорушень по державі за грудень 2019 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820 (дата звернення: 25.02.2021).

8. Єдиний звіт кримінальних правопорушень по державі за грудень 2020 року. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&_c=fo (дата звернення: 25.02.2021).

Віталій Телійчук,
доцент кафедри
оперативно-розшукової діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник, доцент

Вячеслав Клешня,
Начальник Дніпровського РУП
ГУНП в Дніпропетровській області

ОПЕРАТИВНІ ПІДРОЗДІЛИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

В умовах побудови сучасної правової держави проблеми захисту її громадян від злочинних посягань, а також протидії спробам криміналізації суспільства, нейтралізації негативних соціальних тенденцій набувають першочергового значення. Особливо гострими у цьому контексті є питання оперативно-розшукової протидії організованій злочинності, запобігання злочинам та іншим правопорушенням, профілактичної роботи з населенням.

Ефективність боротьби зі злочинністю значною мірою залежить від тих прав і повноважень, якими законодавець наділяє правоохоронні органи. Оперативно-розшукова діяльність є однією із головних ланок загального механізму боротьби зі злочинністю, захисту від неї окремих громадян, інтересів суспільства і держави. Вся процесуальна діяльність правоохоронних і судових органів в сфері кримінального судочинства, незалежно від їх безпосередніх завдань, спрямована на всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин події. Повнота дослідження – це правильне і повне визначення предмета доказуванню в кримінальному провадженні, збирання, перевірка та оцінка всієї сукупності доказів, які стосуються даного провадження. Своєрідним інструментом для забезпечення цих вимог закону є використання оперативно-розшукових заходів, правом здійснення яких наділені оперативні підрозділи[1].

Ми цілком згодні з позицією О.Ф. Кобзаря, що правоохоронна діяльність є різноплановим різновидом державної діяльності, яка здійснюється численними правоохоронними органами за різноманітними напрямками. Тому ми підтримуємо думку науковців, які вважають, що до складу правоохоронної діяльності включаються не тільки такі елементи як суб'єкти та об'єкти, але й напрямки. Слід звернути увагу на те, що напрямки правоохоронної діяльності одночасно відображають як поставлені перед нею загальні завдання, так і конкретні функції її суб'єктів та способи й форми їхньої реалізації. До основних напрямків правоохоронної діяльності відносять такі: попередження правопорушень; виявлення правопорушень; припинення правопорушень; розкриття правопорушень; розслідування правопорушень; притягнення до юридичної відповідальності правопорушників; виконання заходів юридичної відповідальності. У правоохоронній діяльності за функціональним критерієм виділяється попереджувальний, охоронний (захисний), регулятивний і контрольно-наглядовий напрямки. У свою чергу, правоохоронна діяльність за суб'єктно-об'єктним критерієм складається з таких напрямків: попередження правопорушення; охорона громадського порядку, громадської безпеки і власності; оперативно-розшукова та розвідувальна діяльність; контрольно-наглядова діяльність; досудове розслідування у кримінальних справах та адміністративне провадження; правосуддя; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів розслідування і прокурорів; надання правової допомоги. Сутність правоохоронної діяльності також визначається її метою, яка полягає в охороні прав і свобод

людини та громадянина, громадського порядку; забезпеченні громадської безпеки; підтриманні правопорядку; втіленні життя принципу верховенства права. Ця мета досягається при реалізації завдань і функцій, що покладаються суспільством і державою на цей вид діяльності [2].

Оперативно-розшукова діяльність як вид діяльності держави регламентується законодавством України, яке також визначає права і обов'язки суб'єктів, які здійснюють ОРД і контролюють цю діяльність. Так, визначення ОРД як специфічного виду державної діяльності спеціальних служб правоохоронних органів, направленої на протидію злочинності, забезпечення національної безпеки і державної таємниці міститься у Законі України "Про оперативно-розшукову діяльність" [3]. (далі - Закон), де зазначено, що ОРД — це система гласних і негласних, пошукових і контррозвідувальних заходів, що здійснюються визначеними в законі оперативними підрозділами, із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів [4, ст. 2].

У теорії оперативно-розшукової діяльності (ОРД) більшістю вчених прийнято визначати, що суб'єкт ОРД — це спеціально уповноважений орган або підрозділ, що, відповідно до визначеного законодавцем функціонального призначення, реалізовує комплексні повноваження щодо застосування спеціальних сил та засобів ОРД з пошуку і фіксації фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [5].

Залежно від цілей, завдань та функціональних обов'язків, суб'єктів протидії злочинності умовно можна поділити на дві групи: а) суб'єкти протидії злочинності, які діють на загальносоціальному рівні; б) спеціальні суб'єкти протидії злочинності. До спеціальних суб'єктів протидії злочинності належать: органи, які спеціально створені для боротьби зі злочинністю (які діють у рамках кримінального судочинства); органи, що здійснюють інші функції (діють поза рамками кримінального судочинства) [6].

Слід погодитися з М. Л. Грібовим та А. М. Черняком, що втеперішній час у роботі оперативних підрозділів правоохоронних органів України накопичилася низка нерозв'язаних проблем, які значно знижують ефективність їх діяльності з протидії злочинності. Це, насамперед, проблеми правового регулювання. Одні з них стосуються запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, виявлення та припинення злочинів оперативними підрозділами. Інші — участі оперативних підрозділів у кримінальному провадженні. При цьому перші зумовлені прогалинами та колізіями у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», а другі — недосконалістю положень КПК України. Але існує і третя група проблем. Вони пов'язані з тим, що діяльність одного і того самого суб'єкта протидії злочинності (оперативних підрозділів), яка передбачає використання тотожних методів та засобів, законодавчо розмежована за різними сферами державно-правової діяльності (оперативно-розшукова діяльність та кримінальний процес) й регулюється окремими нормативно-правовими актами. Положення цих актів щодо діяльності оперативних підрозділів є недостатньо узгодженими, розбалансованими та потребують удосконалення. Виконання цього завдання неможливе без розуміння змісту діяльності оперативних підрозділів як суб'єктів протидії злочинності [7].

Функції оперативних підрозділів зумовлені, головним чином, тими повноваженнями, які покладено на них законодавцем. При цьому, визначальними для діяльності оперативних підрозділів мають бути норми Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Це є цілком природним, оскільки оперативні підрозділи правоохоронних органів і є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

У 2012 році законодавець визначив функції оперативних підрозділів у ст. 41 КПК України, поклавши на них обов'язок виконувати доручення слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також позбавлення їх можливості самостійно проводити та навіть ініціювати будь-які дії в межах кримінального провадження, що потребує значних витрат часу, праці й матеріальних ресурсів, та значно обмежив їх у правах. Здійснюючи аналіз норми зазначеної статті, М. А. Погорельський одним із перших дійшов висновку, що із уведенням до кримінального процесу України інституту негласних слідчих (розшукових) дій буде ліквідований інститут оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства. Як наслідок, розширяться мож-

ливості підозрюваних, обвинувачених та інших зацікавлених осіб застосовувати різноманітні заходи протидії органам досудового розслідування та суду (вплив на свідків і потерпілих шляхом погроз, підкупу тощо) на всіх стадіях кримінального процесу і, особливо, на судових, де взагалі відсутні в організованих обвинуваченнях ефективні засоби викриття такої протидії та протистояння їй. Застереження вченого виявилися виправданими. Крім того, запровадження вказаних законодавчих новацій призвело до значного зниження ефективності діяльності оперативних підрозділів. Вирішення проблеми ефективного використання потенціалу оперативних підрозділів полягає у зміні концептуальних підходів до визначення повноважень суб'єктів оперативно-розшукової діяльності та органів досудового розслідування. Як слушно зауважують М. А. Погорецький та С. О. Старенький, лише поєднання в одній особі повноважень щодо оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування може значно підвищити ефективність останньої, зокрема, кримінального процесуального доказування. Найкраща форма такого поєднання – інститут детективів, який в Україні з 2015 року функціонує в НАБУ, а з 2017-го почав запроваджуватися в системі органів Національної поліції. Така практика є поширеною майже в усіх західних країнах і виправдалася впродовж століть.

При цьому законодавство західних країн, на відміну від українського, не відокремлює від кримінальної процесуальної діяльності ОРДз відповідними їй формами (оперативні профілактика, пошук, розробка та ін.) [7].

Тому, ми згодні з М. Л. Грібовим та А. М. Черняком, які цілком виправданим вважають те, що сили та засоби оперативних підрозділів мають активно використовуватися на усіх стадіях протидії злочинності.

1. Загальна характеристика та права підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. URL: https://studopedia.su/6_25801_zagalna-harakteristika-ta-prava-pidrozdiliv-yaki-zdiysnyuyut-operativno-rozshukovu-diyalnist.html (дата звернення: 24.02.2021).

2. Кобзар О. Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. URL: <https://bit.ly/3r2Lrgq> (дата звернення: 24.02.2021).

3. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. Редакція від 24.10.2020 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 25.02.2021).

4. Білецький В. О. Оперативно-розшукова діяльність як наукова категорія та вид діяльності правоохоронних органів. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/14_2013/36.pdf (дата звернення: 26.02.2021).

5. Телійчук В. Г., Приступа Д. В. Щодо питання протидії підрозділами кримінальної поліції розбоям. URL: <http://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/4023/14.pdf?sequence=1>. URL: (дата звернення: 26.02.2021).

6. Севрук В. Г. Правоохоронні органи, які здійснюють протидію злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: Український та міжнародний досвід. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/241.pdf> (дата звернення: 27.02.2021).

7. Грібов М. Л., Черняк А. М. Оперативні підрозділи правоохоронних органів України як суб'єкти протидії злочинності. URL: https://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2018_hribof_chernyak.pdf (дата звернення: 26.02.2021).